ערים נעלמות: ביירות וברלין

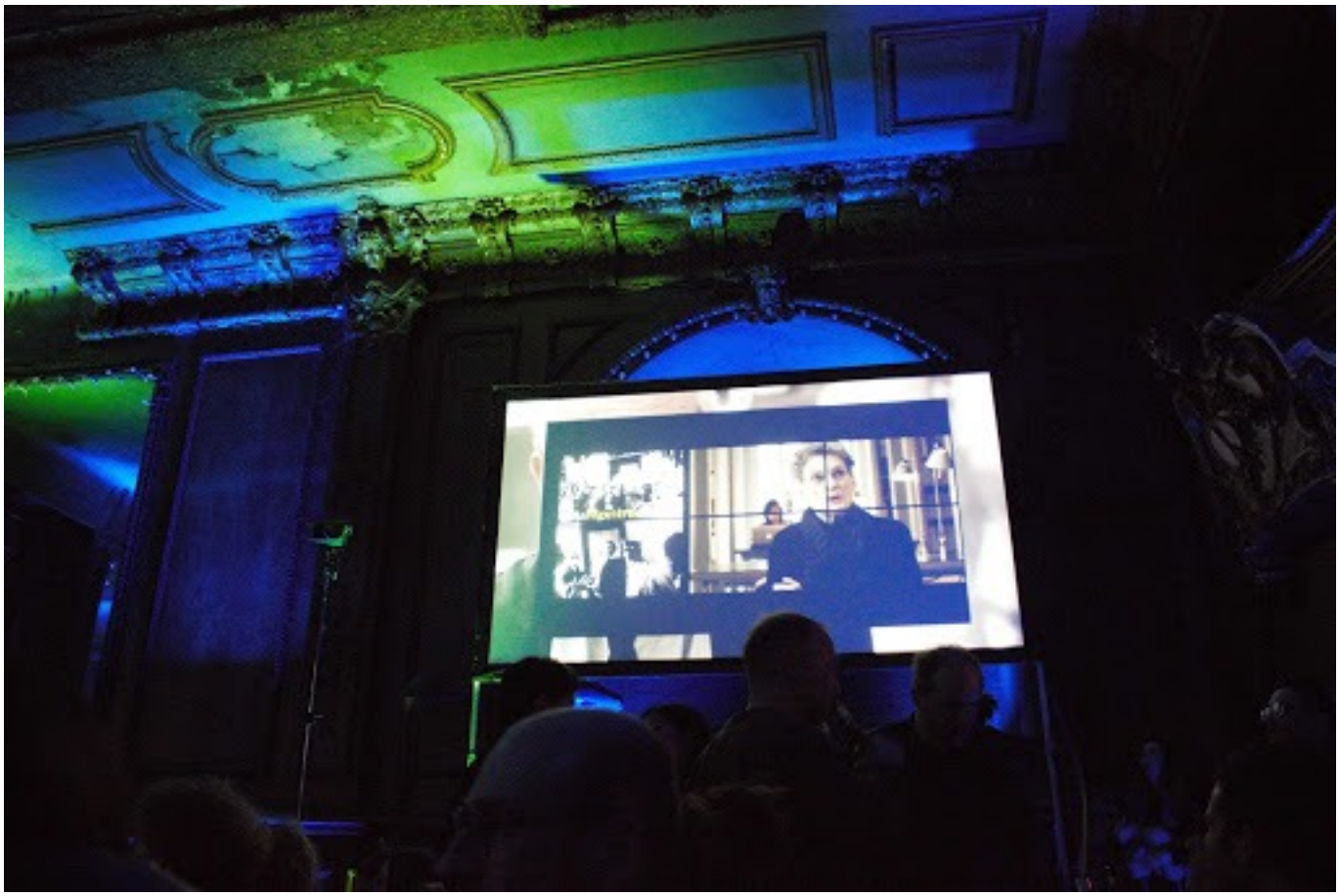
אירוע של ערב אחד בברלין, בפברואר 2020, הוביל את שרלוט בלייכר להרהר על הקשר בין שתי ערים – ביירות וברלין. היא כותבת על תהליכים של היעלמות נכסי תרבות המתרחשים בשתי הערים, ועל פעולות אמנותיות של התנגדות והתרסה כנגד היעלמות זו.

מאמר מאת שרלוט בלייכר מאי 30, 2020

ביירות היא חומה וברלין – כחולה. גגות חומים ובניינים כחולים, אבנים חומות וחלונות כחולים, אוטובוסים חומים ורכבות כחולות. ערים מוגדרות לפעמים על ידי מאפיינים מסוימים, אולי באמצעות צבע. אפשר למצוא תכונות כאלו גם ברחובותיה של עיר אחרת, אבל מסיבה כלשהי, שם הן לא נכללו בחתימתה. ישנם גגות כחולים אי שם בביירות, וגם בניינים חומים בברלין. אין זה אלא מהלך טבעי להשוות סביבה חדשה לישנה, למצוא נחמה בדברים המוכרים ולהרהר על הלא-נודע. ההשוואות והניגודים מסייעים לנו לנווט במרחב. עם זאת, ככל שזיקות אישיות משפיעות על מפגשים אלה, יש גם סימנים נראים לעין מעברה של עיר שמדברים בקול רם משל עצמם.

"כשקרבו פעמות צעדיו, המקום התעורר: ללא מלים, ללא מודעות, עצם קרבתו האינטימית מעניקה לו רמזים והנחיות".1 תיאורו של ולטר בנימין את ה'משוטט' (*flaneur*), בספר*פרויקט הפסאז'ים*(1927-1940), מציג דיוקן של זיכרון עיר שמוצא ביטוי במבנים חומריים במקום ברשמים אינדיבידואליים או קולקטיביים. אך מה קורה לזיכרון של עיר כאשר גם המבנים החומריים וגם הרשמים האנושיים המתחוללים בתוכם נעלמים? האם היעלמות נחוצה לקיום התחדשות, והאם התחדשות חיוניות לקדמה? כיצד נוכל לשמר את הזיכרונות ולהמנע מתחושת ניכור ותלישות בהקשר של שינויים חברתיים מהירים?

unnamed1.jpg

[1]מבט הצבה, ברלין הנעלמת
דימוי: אנה דבדוב

אלו היו המחשבות שעורר אירוע חד-פעמי בברלין, שהתקיים ערב אחד בפברואר האחרון. האירוע הוא חלק מהסדרה "ברלין הנעלמת" (Disappearing Berlin [2]) בביתן שינקל (Pavillion Schinkel), המעלה מיצגים ומופעי מחול ומוזיקה בבניינים מיועדים להריסה, להפרטה או לשינוי שימוש, שהיו חלק ממראה העיר ומחיי התרבות שלה במשך עשרות שנים. עבור חלק זה של הסדרה הוזמן האמן האלג'יראי מוחמד בורואיסה (Bourouissa, נ. 1978 בבלידה) לקחת לידיו את אולם הנשפים קלארשנס (Clärchens), שנסגר לאחרונה אחרי ששימש לריקודים וסעודות מאז 1913. מתחת לתקרתו עמוסת קישוטי הטיח, בורואיסה כינס קבוצה של אמנים במטרה ליצור פואמה חזותית על הקשרים בין ביירות וברלין, בהקשר של היעלמות ועקירה, של שינוי וחופש, ושל כוחה של האמנות ביחס לפיתוחן של ערים אלו. בתערוכה היו מיצגי סאונד של טוני אלייה (Elieh), יומנה סאבא (Saba), סינה XX, דורין פוטל (Potel) ופאולינה גרטה (Greta), וכן הקרנות וידאו מסונכרנות של 2038 [3]- קולקטיב בינלאומי של ארכיטקטים, אמנים, אקולוגים, כלכלנים, מדענים, פוליטיקאים וסופרים, שבורואיסה אף הוא חבר בו. הקבוצה הוקמה בשנת 2019, והיא תייצג את גרמניה בביאנלה לארכיטקטורה בוונציה השנה.

אחד הסרטים של קבוצת 2038, שכותרתו "שלווה חדשה" (Serenity New), מקדם השקפה על ההווה במבט מהעתיד: שנת 2038. הסרט מוצג כהקדמה לפרויקט הנרחב יותר שקבוצת 2038 מתכננת עבור הביאנלה לארכיטקטורה. בהצהרה האוצרותית של הפרויקט נכתב:

"היום, בשנת 2038, הצלחנו להתגבר על המשברים הגדולים. זה לא היה קל, אבל הצלחנו. האסונות הכלכליים והסביבתיים של העשור השני של שנות האלפיים הביאו לחיבור בין אנשים, מדינות, מוסדות ותאגידים. הם התחייבו לזכויות בסיסיות ויצרו, תוך שיתוף פעולה, מערכות עצמאיות חובקות עולם שמותירות למערכות מקומיות מרחב לשמר בו את אורח חייהן הייחודי".2

[4] New Serenity 2038

Video of New Serenity 2038
2038, שלווה חדשה (Serenity New), וידאו

גיבורי הסרט הם שני קופים שדימוייהם נלקחו מהציור*אבלר ואלואיז* (*Abelard und Heloise*) של גבריאל פון מקס (von Max), משנת 1900. הסרט בצורת סביבם מבצבצים ורעיונות הצהרות אך ,הזמן רוב תנועה חסרי הם היצורים שמשלב ,טקסט ניתוח של היעלמות והרס במניפסט הפונה אל העבר, או במקרה של הסרט - ההווה של היום. בהקשר של נושא האירוע, הסרט מעודד בחינה של הנופים העירוניים המשתנים של ברלין ושל ביירות. יחד עם זאת, הוא מרמז על שינוי שכבר התחולל בעבר, ודוחף לפעולות שחייבות לכוון אל מודל עתידי במקום להתחרט על מה שכבר אבד, או על דרכים שהיו עשויות להתממש.

לברלין ולביירות יש עבר של חלוקות פנימיות, שנוצרו עקב שתי מלחמות: האחת 'קרה' והשנייה אלימה. שתיהן פילגו את הערים מבחינה פוליטית, קטעו קווי תחבורה, וחילקו קהילות בין 'מערב' ו'מזרח'. במשך 15 שנות מלחמת האזרחים בלבנון, קו ההפרדה היה אזור שנודע בשם 'הקו הירוק', בגלל הצמחייה שהתפשטה לאורכו אחרי שהעימות הממוקד הפך את המקום לבלתי ראוי למגורים. בשנת 1962 הקימה הממשלה הסוציאליסטית המזרח-גרמנית חומה באורך של 142 קילומטר, שהקיפה את כל ברלין המערבית, על מנת למנוע מאזרחיה לברוח אל המערב או להיחשף לרעיונות מערביים. קווי מריבה אלה ופירוקם הובילו לתופעה שמשחקת תפקיד מרכזי כיום בדיאלוג התרבותי בשתי הערים – מרחבים ציבוריים.

מלחמת האזרחים בלבנון גרמה להרס עצום של בניינים ולהגירה של משפחות למקומות אחרים, כאשר הן משאירות מאחור בתים ריקים. בגרמניה, בשנת 1989 נפלה החומה ותושבי מזרח ברלין נהרו אל החופש המשוער במערב. בחברה הסוציאליסטית בה חיו עד אז הרכוש הוחזק בידי המדינה, ועקב זאת, עם התמוטטות הרפובליקה הדמוקרטית הגרמנית

בשנת 1990, בניינים רבים מצאו עצמם ללא דיירים ובעלים. בשנים הבאות, נדל"ן בשתי הערים נרכש במחירים נמוכים ביותר, כאשר לרוב מחיר שיפוץ הבניין היה גבוה מערכו הנקוב פי כמה מונים. בעלי בתים או עיריות גילו לפתע שכדאי מאוד לאפשר לאמנים ולמוסדות תרבות לתחזק את נכסיהם.

במשך שנות התשעים של המאה הקודמת ושנות האלפיים המוקדמות, ברלין העמידה חללים לרשות יוזמות תרבות רבות, בחינם או בשכר דירה מסובסד, תמורת תחזוקת הנכסים ושמירה עליהם. ממול לאולם הנשפים קלרשנס (Clärchens) ניצב מכון KW לאמנות עכשווית (KW Institute for Contemporary Art [5]), שנוסד על ידי קלאוס ביזנבך (Biesenbach) בשנת 1991. לאוצר הצעיר הוצע חוזה שכירות בחינם ל-47 שנים, כדי שישפץ את מפעל המרגרינה המושבת, שהיה לאחד ממרכזי האמנות הפעילים ביותר במדינה.3בדומה, בביירות הוקם פרויקט התרבות הרב-תכליתי אשקאל אלוואן (Ashkal Alwan [6]) על ידי האוצרת כריסטין תומה (Tohmé). המיזם פעל ללא חלל תצוגה קבוע עד 2011, כאשר קרן פיליפ ז'ברה (Association Jabre Philippe) העניקה לו מבנה ענק של מפעל רהיטים ישן. הבניין מארח היום את התוכניות השונות של הפרויקט, ובהן Home Workspace [7]– בית ספר אלטרנטיבי לאמנויות, סטודיות לאמנים, ספריה ותכנית אירועים ציבורית. הגישה הניסיונית והפדגוגיה האמנותית של אשקאל שלוואן משנות התשעים ואילך הובילה להכרה בו כאחד מקולות התרבות המשמעותיים באזור.4

יוזמות שלא למטרת רווח ניזונות מפילנתרופיה, אולם כאשר זו האחרונה נכרכת במחירו של נכס, יוזמות התרבות הופכות פגיעות. כעת צצה משוואה מחזורית: יוזמות שלא למטרת רווח תלויות בשווי נמוך של רכוש ; נכסים זולים מסתמכים על יוזמות תרבות שיעלו את ערכם; נכסים יקרים אינם זקוקים יותר ליוזמות התרבות, ומניחים להן להתחיל שוב במקום אחר או להפסיק להתקיים.

במשך 20 השנים האחרונות ברלין וביירות חוו תזוזות תרבותיות עקב העלייה המהירה במחירי הנכסים. בברלין, זה מתבטא בבריחתן של יוזמות התרבות, שעוברות מהבירה אל מרכזים זולים יותר באירופה, ומחליפות את החלל הפיזי במודלים מקוונים או נודדים. ויש שמשתמשים בכורח העזיבה כעילה להקפאת הפרויקט, ומותירים רק זיכרון רחוק של תור זהב מיתי, שכמעט נשכח.5בביירות, התזוזה התרבותית היתה קשורה לרוב לשיקומה של העיר על ידי השלטונות אחרי המלחמה. מהלך פוסט-מלחמתי טבעי זה הוכתם עקב הריסת הארמונות העות'מניים הישנים, שבמקומם צצו במהרה מגדלים חדשים שנבנו באיכות ירודה; מכירה בלתי-חוקית של שטחי חוף לטובת רבי קומות יוקרתיים; ורווחי היזמים שמצאו את דרכם אל חברות בנייה בבעלות פוליטיקאים. פעולות כאלו הותירו את מוסדות התרבות לא רק מוחלשים אלא גם זועמים, ובצדק.6

[8] 4.Stop-Solidere-St-Georges-Hotel.jpeg

[9]'עצרו את סולידר', מלון סט. ז'ורז', ביירות
דימוי: שרלוט בלייכר

הזעם בלבנון הגיע לשיא חדש ב-17 באוקטובר 2019, כאשר הממשלה הכריזה על מס חדש על שיחות וואטסאפ. מפגינים מילאו במהרה את הרחובות בכל רחבי המדינה, כאשר הקריאה המאחדת אותם היא למגר את השחיתות ואת תרבות המקורבים של האליטה הפוליטית. במרכז ביירות, מקבץ חדש של חנויות פאר ומשרדים, ליד מה שהיה הקו הירוק וכיכר הקדושים (Square s'Martyr), הפך למוקד הפעילות. הקירות הבוהקים הפכו ליומני התסכול של המפגינים, והתצוגות היקרות בחלונות הראווה הוחלפו בשברי זכוכית. אולם מבעד למראות אלה נצנצו שני יהלומים נשכחים מתור הזהב של העיר – התיאטרון הגדול של ביירות (Beirut de Théâtre Grand Le) ו'הביצה' (Egg The). מאז מלחמת האזרחים, שני המבנים האיקוניים הסתתרו מאחורי לוחות עץ שנשאו את שם המותג סולידר (Solidere), החברה הפרטית שהממשלה

גייסה כדי לשקם את ביירות. 'הביצה', בית קולנוע ישן, הפכה לחלל שאירח הקרנות, הרצאות ותערוכת צילום, והמפגינים השתמשו בו כבמה לאירועים מאולתרים של שירה ומופע. לראשונה מזה 30 שנה מימשו האזרחים את זכותם לבעלות על מבני ציבור שאבדו.

[10] 5.The-Grande-Theatre-Beirut.jpeg

[11]התיאטרון הגדול, ביירות
דימוי: שרלוט בלייכר

[12] 3.Beirut-Center-of-Photography-exhibition-The-Egg2.jpeg

[13]תערוכת המרכז לצילום של ביירות מחוץ ל'ביצה', ביירות
דימוי: שרלוט בלייכר

בעוד שתושבי ביירות תבעו מחדש את הזכות על בנייניהם האבודים, ובנסיבות שונות לגמרי, התוכנית "ברלין הנעלמת" בביתן שינקל מתפקדת כמחאה אמנותית כנגד אובדן נכסי תרבות בעיר המשתנה במהירות. למרות שהשוואה והנגדה של שני נופי עיר ייחודיים וסביבות תרבותיות נראות שרירותיות בדיוק כמו הטענה שביירות היא חומה וברלין כחולה, בכל זאת יש כאן משהו שנשמע אמתי: יוזמות תרבות אלו ופעולות ההתרסה כנגד היעלמותן אינן אפשריות בלי ההתמדה והעוצמה של קול העם. מחשבותיו של ולטר בנימין על רוחה של עיר נותרו מעמיקות, והן יוצרות סיבה לדאגה באקלים העכשווי של עקירה תרבותית והריסה פיזית של בניינים. יחד עם זאת, כפי שההצהרה של קבוצת האמנים 2038 מציעה, כדי להתאושש מאירועים פורעניים עלינו להציב את עצמנו בעתיד כדי שנוכל לדמיין מחדש את ההווה ולפעול בו. בתסריט המדומיין משנת 2038, קהילות התגבשו בעקבות המשברים ונולדו מחדש כקולות חזקים ומאוחדים יותר. אולי נוכל ללמוד מכך לנוכח הנופים המשתנים ולהאמין בקול הקולקטיבי וביכולתו לשמר את הזיכרון וליצור זכרונות חדשים.

[14] 1-Video still from Disappearing-Berlin-jpg.jpg

[15]2038, השלווה החדשה, סטיל מווידאו מתוך "ברלין הנעלמת"
דימוי: אנה דבדוב

הערה נוספת:

בעוד המגיפה העולמית נמשכת, נראה לי חשוב להתייחס אליה כאן. המאמר נכתב לראשונה בפברואר 2020, בעידן בו דילוג בין תערוכות וערי בירה רחוקות היה לא רק מקובל אלא גם מתבקש בשדה התרבות. בדרך כלל אנו מתכוננים, במידה מסוימת, לנופים משתנים דרך בדיקת הדפוסים בתוך המציאות שלנו. במקרה של מגיפת הקורונה, 'הנופים המשתנים' השתנו בבת אחת. על אף שהעתיד עדיין לוטה בערפל, אפשר ללמוד מהרעיונות של 2038, להשקיף מעבר לכאן ועכשיו ולדמיין מחדש מודלים לעתיד. היעלמותן של ערים מציגה, אולי, בעיות חדשות בהווה, אך קולותיהם העקביים של האנשים החיים בהן עדיין נחוצים.

1. Walter Benjamin, *Arcades Project*. Trans. Howard Eiland and Kevin McLaughlin. Cambridge MA: Harvard UP, 1999. הטקסט מתרגמת ידי על לעברית תורגם כאן המובא המשפט לעברית תורגם הספר. על ידי ניר ורוני רצ'קובסקי ופורסם בהוצאת רסלינג [16]בשנת 2019.
2. https://www.e-flux.com/announcements/315882/2038-to-represent-germany-at-the-17th-venice-architecture-biennale/ [17]
3. Klaus Biesenbach, “Founding of KW in Berlin 25 years ago”, Art News, 25 Nov 2016, https://www.artnews.com/art-news/news/klaus-biesenbach-recalls-the-founding-of-kw-in-berlin-25-years-ago-at-a-moment-of-radical-change-and-freedom-7370/ , accessed [18] 12.03.2020

4. Kaelen Wilson-Goldie, “On the Politics of Art and Space in Beirut”, Tate Papers, Autumn 2009, accessed 12.03.2020[19] beirut-https://www.tate.org.uk/research/publications/tate-papers/12/on-politics-art-and-space
5. Kate Brown, “‘It Becomes Impossible’: Why One Gallerist Says Berlin Is No Longer Hospitable to Contemporary Art Dealers”, Artnet, 17 July 2018, accessed 12.03.2020[20] https://news.artnet.com/market/exile-gallery-1318580
6. Habib Battah, “A City without a Shore”, The Guardian, 17 March 2015, [21] https://www.theguardian.com/cities/2015/mar/17/rem-koolhaas-dalieh-beirut-shore-coast accessed 12.03.2020

Source URL: https://tohumagazine.com/he/article/%D7%A2%D7%A8%D7%99%D7%9D-%D7%A0%D7%A2%D7%9C%D7%9E%D7%95%D7%AA-%D7%91%D7%99%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%AA-%D7%95%D7%91%D7%A8%D7%9C%D7%99%D7%9F

Links
[1] https://tohumagazine.com/sites/default/files/unnamed1.jpg
[2] https://disappearingberlin.de/info/
[3] https://2038.xyz/
[4] https://tohumagazine.com/he/file/new-serenity-2038
[5] https://www.kw-berlin.de/en/about/
[6] https://www.ashkalalwan.org/
[7] https://www.ashkalalwan.org/program.php?category=3
[8] https://tohumagazine.com/he/file/4stop-solidere-st-georges-hoteljpeg
[9] https://tohumagazine.com/sites/default/files/4.Stop-Solidere-St-Georges-Hotel.jpeg
[10] https://tohumagazine.com/he/file/5the-grande-theatre-beirutjpeg
[11] https://tohumagazine.com/sites/default/files/5.The-Grande-Theatre-Beirut.jpeg
[12] https://tohumagazine.com/he/file/3beirut-center-photography-exhibition-egg2jpeg
-[13] https://tohumagazine.com/sites/default/files/3.Beirut-Center-of-Photography-exhibition-The Egg2.jpeg
[14] https://tohumagazine.com/he/file/1-video-still-disappearing-berlin-jpgjpg
-[15] https://tohumagazine.com/sites/default/files/1-Video%20still%20from%20Disappearing-Berlin jpg.jpg
[16] https://www.resling.co.il/book.asp?book_id=1109
-[17] https://www.e-flux.com/announcements/315882/2038-to-represent-germany-at-the-17th-venice architecture-biennale/
-[18] https://www.artnews.com/art-news/news/klaus-biesenbach-recalls-the-founding-of-kw-in berlin-25-years-ago-at-a-moment-of-radical-change-and-freedom-7370/
[19] https://www.tate.org.uk/research/publications/tate-papers/12/on-politics-art-and-space-beirut
[20] https://news.artnet.com/market/exile-gallery-1318580
[21] https://www.theguardian.com/cities/2015/mar/17/rem-koolhaas-dalieh-beirut-shore-coast